

ІННОВАЦІЙНИЙ ВИМІР СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ: АНАЛІЗ НАПРЯМІВ

THE INNOVATIVE DIMENSION OF MODERN HIGHER EDUCATION: ANALYSIS OF DIRECTIONS

Актуальність поданої статті зумовлена глобалізаційними та євроінтеграційними трансформаціями сучасного суспільства, а також набуттям Україною статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу, що спонукають вітчизняну систему вищої освіти до інноваційних змін у напрямі навчання вчитися, працювати, співіснувати з представниками інших культур і етносів, жити в умовах військового стану. У статті проаналізовано етимологію феномену «інновація». Представлено авторську дефініцію освітньої інновації як процесу та результату створення й впровадження системних новоутворень, що відповідають сучасним викликам суспільства й ефективно впливають на модернізацію вищої освіти та її перспективний розвиток. Визначено поняття «інноваційний вимір» як параметр, що характеризує властивості, особливості, певний стан вищої освіти в інноваційному контексті, що представлений такими напрямками, як-от: концептуально-інноваційний, технологічно-інноваційний, комунікативно-інноваційний виміри. Доведено, що концептуально-інноваційний вимір сучасної вищої освіти пов'язаний з поліпарадигмальним синтезом особистісно зорієнтованої, смислової, рефлексивної освітніх парадигм, а також ідеями міждисциплінарної методології. Проаналізовано технологічно-інноваційний вимір вищої освіти, що пов'язаний з реалізацією технологічного підходу в сучасну вищу освіту у форматі інноваційних освітніх технологій, які відповідають таким критеріям технологічності, як: концептуальність, системність, новизна, керованість, відтворюваність, діагностичність, ефективність. Розкрито комунікативно-інноваційний вимір вищої освіти зорієнтований на новий формат стосунків між викладачем і студентом на засадах освітнього партнерства, що передбачає реалізацію фасилітаційних функцій викладача, співпрацю та партнерську взаємодію зі студентами. Визначено, що подальшого студіювання потребує аспект детального аналізу кожного напрямку інноваційного виміру вищої освіти.

Ключові слова: інновація, освітня інновація, інноваційний вимір, концептуально-інноваційний вимір, технологічно-інноваційний вимір, комунікативно-інноваційний вимір.

The relevance of the submitted article is determined by the globalization and European integration transformations of modern society, as well as Ukraine's acquisition of the status of a candidate for accession to the European Union, which prompts the national system of higher education to make innovative changes in the area of learning how to study, work, coexist with representatives of other cultures and ethnic groups, and live in the conditions of martial law. The article analyzes the etymology of the phenomenon "innovation". The author's definition of educational innovation has been presented as the process and result of the creation and implementation of systemic innovations that meet the modern challenges of society and effectively influence the modernization of higher education and its prospective development. The concept of "innovative dimension" has been defined as a parameter that characterizes the properties, features, a certain state of higher education in the innovative context, which is represented by such areas as conceptual and innovative, technological and innovative, communicative and innovative dimensions. The article proves that the conceptual and innovative dimension of modern higher education is connected with a polyparadigmatic synthesis of personally oriented, meaningful, reflective educational paradigms, as well as the ideas of interdisciplinary methodology. The article analyzes technological and innovative dimension of higher education, which is related to the implementation of a technological approach to modern higher education in the form of innovative educational technologies that meet such technological criteria as conceptuality, systematicity, novelty, manageability, reproducibility, diagnosticity and efficiency. The communicative and innovative dimension of higher education has been revealed, oriented to a new format of relations between a lecturer and a student on the basis of an educational partnership, which involves the implementation of the lecturer's facilitative functions and cooperation and partnership interaction with students. The conclusion has been made that the aspect of detailed analysis of each direction of the innovative dimension of higher education needs further study.

Key words: innovation, educational innovation, innovative dimension, conceptual and innovative dimension, technological and innovative dimension, communicative and innovative dimension.

УДК 378.011.3-051
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.1.30>

Желанова В.В.,
докт. пед. наук, професор,
професор кафедри теорії
та історії педагогіки
Київського університету
імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми у загальному вигляді. Глобалізаційні та євроінтеграційні трансформації сучасного суспільства, набуття Україною статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу спонукають вітчизняну систему вищої освіти до інноваційних змін. Оскільки якість освіти, з одного боку, впливає на розвиток суспільства, з іншого – залежить від процесів, що відбуваються в ньому й має швидко адаптуватися до суспільних змін. Ця об'єктивна обставина набула особливої актуальності в умовах військового стану в Україні, що

змусила вітчизняні заклади вищої освіти мобільно перейти на новий режим організації освітнього процесу й знайти відповідний формат навчання. Отже, ураховуючи реалії сьогодення й перспективи нашої країни, пов'язані з її відродженням та подальшим розвитком, головним вектором вищої освіти має бути підготовка компетентного, конкурентоспроможного, інноваційно зорієнтованого фахівця. Слушною є позиція В. Кременя: «Лише сформувавши інноваційну особистість, здатну до творення змін і сприйняття змінності, ми зможемо

стати конкурентоспроможною нацією. Змінність як така перестає бути винятком, а стає правилом, сутнісною рисою функціонування суспільства і кожного його члена зокрема» [2, с. 19].

Проте при цьому, на думку німецького соціолога й філософа У. Бека, можуть виникати, так звані, «суспільні ризики» та «модернізаційні ризики» [1], які необхідно урахувати й передбачати у процесі інноваційного реформування сучасної вітчизняної вищої освіти. Розв'язання окреслених суттєвих проблем потребує обґрунтування й розробки певних вимірів до розуміння теоретичних та практичних аспектів феномену інноваційності вітчизняної вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Ґрунтовні положення інноватики досліджували Дж. Бассет, Д. Гамільтон, Е. Роджерс, О. Хомерики. Сутність педагогічних інновацій розкрито в студіях І. Зязюна, В. Кременя, В. Паламарчук, О. Савченко, С. Сисоєвої. Історію розвитку інноваційних процесів у закладах освіти проаналізовано в працях О. Попової. Аспект управління інноваційними освітніми процесами досліджено Л. Ващенко, Л. Даниленко. Обґрунтуванню сутності та структури інноваційної діяльності присвячено роботи К. Ангеловськи, І. Дичківської, М. Кларіна, В. Слассьоніна, Н. Юсуфбекової. Проблема інноваційності вищої освіти аналізується в студіях О. Дубасенюк, Г. Клімової, С. Ніколаєнка, В. Огнев'юка. Питання щодо підготовки здобувачів вищої освіти до інноваційної професійної діяльності розкрито в працях Л. Ващенко, І. Гавриш, Л. Даниленко, Л. Козак, В. Химинець, О. Шапран). Суттєвим є доробок І. Коновальчука щодо формування інноваційної компетентності майбутнього педагога. Інноваційні освітні технології репрезентовано у студіях В. Бондара, О. Матвієнко, О. Пометун, С. Сисоєвої.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Стратегічні вектори розвитку суспільства, що пов'язані з європейськими, людиноцентричними, компетентнісними орієнтирами, а також об'єктивні виклики сьогодення потребують трансформації сучасної вітчизняної освіти на інноваційних засадах. Варто відзначити, що при зазначеній вище досить широкій дослідженості різних проблем педагогічної інноватики залишився поза увагою науковців й потребує наукової розвідки аспект розробки параметрів інноваційності вищої освіти.

Мета статті. Конкретизувати й проаналізувати інноваційні виміри сучасної вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Визначимось з вихідними позиціями поданої статті. Варто зауважити, що науковий тезаурус проблеми інноваційності вищої освіти представлений такими поняттями як «інновація», «новація», «педагогічна інновація», «інновації в освіті», «освітня інновація» «інноваційна діяльність», «інноваційна

освіта», «інноваційний потенціал», «інноваційна політика», «інноваційна особистість», «інноваційний вимір» та ін. При цьому у контексті нашого дослідження базовими поняттями будемо вважати поняття «інновація», «освітні інновації», «інноваційний вимір».

Етимологія поняття «інновація» пов'язана з латинським «innovatio» (відновлення, оновлення); з німецьким «innovation» (новизна, нововведення, інновація); з англійським «innovation» також (нововведення, новизна) [5, с. 306].

У освітньому контексті *інновації*, на думку В. Курило, є значущими й системними новоутвореннями, які формуються на основі ініціатив і нововведень, що стають перспективними для еволюції освіти й ефективно впливають на її розвиток [4].

Відома дефініція *освітньої інновації* (В. Химинець) як новизни, що істотно змінює результати освітнього процесу, створюючи при цьому удосконалені чи нові освітні, дидактичні, виховні системи; освітні педагогічні технології; методи, форми, засоби розвитку особистості; організації навчання і виховання; технології управління навчальним закладом, системою освіти [7, с. 107].

Відтак, беручи до уваги позиції зазначених науковців, ми тлумачимо *освітні інновації* як процес і результат створення й впровадження системних новоутворень, що відповідають сучасним викликам суспільства й ефективно впливають на модернізацію вищої освіти та її перспективний розвиток.

Поняття *«інноваційний вимір»* ми розуміємо як параметр, що характеризує властивості, особливості, певний стан вищої освіти в інноваційному контексті. При цьому вважаємо, що інноваційний вимір вищої освіти містить три базові напрями, а саме: концептуально-інноваційний, технологічно-інноваційний та комунікативно-інноваційний виміри.

Концептуально-інноваційним виміром сучасної вищої освіти є її відповідність ідеям нової парадигми освіти, оскільки парадигмальність є однією з провідних характеристик суспільства, яка в конкретний історичний період задає певний зразок, модель сприйняття і пояснення світу. Сучасна освітня парадигма ґрунтується на «цивілізаційному баченні глобалізованого світу». Тобто вона передбачає, що освіта має готувати людину, яка здатна жити і діяти більш ефективно у глобалізованому середовищі, а саме завданнями вищої освіти є такі, як-от: навчити вчитися, працювати, співіснувати з представниками інших культур й етносів, жити в умовах військового стану.

Отже представимо парадигми, що є ґрунтовними щодо інноваційності вищої освіти. *Особистісно зорієнтована парадигма освіти* спрямована на формування вільної, ініціативної особистості як «суб'єкта» свого життя. При цьому провідними її

цінностями є саморозвиток та самореалізація особистості майбутнього фахівця. Тобто її провідним критерієм є «особистісний вимір», що співпадає з метою інновацій у вищій освіті.

Смислова парадигма освіти зорієнтована на розвиток особистісно-смислової сфери студентів. Її переваги пов'язані з формуванням ціннісно-смислового ставлення до майбутньої професійної діяльності, з актуалізацією особистісного смислового досвіду, із смисловим вибором, з розвитком смислового потенціалу майбутнього фахівця, з ціннісно-смисловим ставленням до інновацій.

Пріоритети *рефлексивної парадигми освіти* пов'язані зі створенням певного середовища щодо самопізнання, самоусвідомлення й саморозкриття особистості майбутнього фахівця, формування рефлексивних конструктів майбутнього фахівця, а також особистісних конструктів, що пов'язані з нею, тобто мотиваційної, ціннісно-смислової та суб'єктної сфери. Саме ці професійно-особистісні риси майбутнього фахівця є засадничими у інноваційній діяльності.

Таким чином, урахувавши складність завдань, що висуває суспільство перед вищою освітою, а також її інноваційний формат, маємо констатувати що жодна з існуючих освітніх парадигм «в чистому вигляді» не може забезпечити розв'язання зазначених проблем. Тому вважаємо, що концептуальною засадою інноваційної вищої освіти є поліпарадигмальна цілісність кількох парадигм, а саме: особистісно зорієнтованої, смислової, рефлексивної освітніх парадигм.

Інноваційність вищої освіти пов'язана з її *міждисциплінарністю*. На думку президента НАПН України В. Кременя, «освіта стала полем комплексних досліджень, міждисциплінарного підходу й системного аналізу» [3]. Саме такий формат інноваційної освіти спрямований на формування системного мислення, гармонізацію світогляду в системі «людина – суспільство – природа».

Реалізація міждисциплінарної методології, яка ґрунтується на ідеях синергетичного підходу, сприяє оновленню вищої освіти на засадах відкритості, нелінійності, саморозвитку системи сучасної вищої освіти, що пов'язані з явищами флуктуації, біфуркації тобто випадковості, коливаннями, альтернативністю, що передбачають відхід від авторитарної регламентації освіти й зростання ролі імпровізації, інтуїції як ознак інноваційності.

Технологічно-інноваційний вимір вищої освіти пов'язаний з реалізацією технологічного підходу в сучасну вищу освіту у форматі інноваційних освітніх технологій, які було обґрунтовано й розроблено в студіях П. Гусака, О. Пометун, Т. Піроженко, Г. Селевка, С. Сисієвої, І. Смолюка.

Аналіз доробку зазначених науковців уможливив визначення таких критеріїв інноваційних технологій, як-от: концептуальність, що передбачає

базування на певній науковій концепції; системність, як взаємодетермінацію й цілісність структурних складників інноваційної технології; новизна, що передбачає створення абсолютно нових технологій, або суттєве удосконалення існуючих, що дає можливість значно підвищити ефективність вищої освіти; керованість технології уможливорює процеси цілепокладання, планування, проектування, поетапної діагностики; відтворюваність технології полягає в можливості її використання у формі повторення або відтворення в інших закладах освіти, іншими викладачами з іншими студентами; алгоритмізованість, що пов'язується з можливістю поетапної, логічно послідовної реалізації і самої технології, і спільної діяльності викладача й студентів; ефективність технології пов'язується з потенціалом щодо гарантованого досягнення мети; діагностичність, що передбачає застосування в процесі реалізації технології діагностичних методик.

Відтак, інноваційну освітню технологію трактуємо як новаторську систему, що ґрунтується на новій освітній парадигмі, зорієнтована на сучасні виклики освіти, передбачає певну етапність, педагогічний інструментарій й алгоритмізовану послідовність певних дій, спрямованих на підвищення якості вищої освіти.

Комунікативно-інноваційний вимір вищої освіти пов'язаний з новим форматом стосунків між викладачами й здобувачами на засадах освітнього партнерства, що є «...добровільною спільною діяльністю його суб'єктів (співпрацею), у ході якої відбувається досягнення узгоджених освітніх і соціальних цілей» [6].

Відтак структура *освітнього партнерства* як система нових взаємин суб'єктів освітнього процесу в ЗВО, що будується на засадах рівноправ'я, прозорості, довіри виділяти й містить три складові, а саме: 1) сферу стосунків та комунікації; 2) сферу перцепції; 3) сферу взаємодії, що уможливорює оновлення вищої освіти на людиноцентризованих, суб'єктно- та рефлексивно орієнтованих засадах. Такий формат взаємин суб'єктів освітнього процесу корінним чином змінює статусно-рольові позиції викладача й студентів. Тобто викладач виконує функції фасилітатора (у перекладі допомога, полегшення, сприяння). Відомий психотерапевт й педагог К. Роджерс виділив три основні установки педагога-фасилітатора: 1) «істинність» та «відкритість»; 2) «прийняття» й «довіра»; 3) «емпатичне розуміння» [8]. При цьому здобувач вищої освіти стає рівноправним суб'єктом освітнього процесу, що є важливим аспектом інноваційних змін сучасного закладу вищої освіти.

Висновки. Таким чином, інноваційна перебудова сучасної вітчизняної вищої освіти є її суттєвою рисою. Цей факт об'єктивно детермінований сучасними цивілізаційними світовими процесами,

а також сучасними викликами, пов'язаними з військовим станом й подальшим відродженням нашої країни. На основі аналізу етимології та сутності інновацій представлено їх трактування як процесу і результату створення й впровадження системних новоутворень, що відповідають сучасним викликам суспільства й ефективно впливають на модернізацію вищої освіти та її перспективний розвиток. Інноваційний вимір – є параметром, що характеризує властивості, особливості, певний стан вищої освіти в інноваційному контексті й представлений такими напрямками, як: концептуально-інноваційний, технологічно-інноваційний, комунікативно-інноваційний виміри. Концептуально-інноваційний вимір сучасної вищої освіти пов'язаний з поліпарадигмальним синтезом особистісно зорієнтованої, смислової, рефлексивної освітніх парадигм, а також ідеями міждисциплінарної методології. Технологічно-інноваційний вимір вищої освіти пов'язаний з реалізацією технологічного підходу в сучасну вищу освіту у форматі інноваційних освітніх технологій, що відповідають таким критеріям технологічності, як-от: концептуальність, системність, новизна, керованість, відтворюваність, діагностичність, ефективність. Комунікативно-інноваційний вимір вищої освіти зорієнтований на новий формат стосунків між викладачем і студентом на засадах освітнього партнерства, що передбачає

реалізацію фасилітативних функцій викладача, співпрацю та партнерську взаємодію зі студентами. Подальшого вивчення потребує аспект детального аналізу кожного напрямку інноваційного виміру вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бек У. Общество риска: На пути к другому модерну / Пер. с нем. В. Седельника, Н. Федоровой. – М. : Прогресс-Традиция, 2000. 383 с.
2. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексєєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл та ін.; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя; НАПН України. – К. : Інформсистеми, 2010. С. 315–333.
3. Кремень В. Філософія національної ідеї. Людина, Освіта. Соціум. К. : Грамота, 2007. 576 с.
4. Курило В. С. Інноваційні процеси освітніх систем. *Вісник Луганського державного педагогічного університету*. 2000. № 7. С. 14–19.
5. Словник іншомовних слів / укладачі С. М. Мороз, Л. М. Шкарапута. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.
6. Топузов О. М. Освітнє партнерство в системі загальної середньої освіти: теорія і методологія / О. М. Топузов. Київ : Інститут педагогіки. Педагогічна думка, 2021. 160 с.
7. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність. Ужгород : Інформ-вид. центр ЗІППО, 2007. 364 с.
8. Rogers C. Freedom to learn for the 80's. Columbus – Toronto – London – Sydney : Ch. E. Merrill Publ. Company, A Bell & Howell Company, 1983. 312 p.